

YER 4: MAKAZA SINIR KONTROL KAPISI

MAKAZA: ŞAİRLERİN KORUDUĞU SINIR

Prof. Dr. Hüseyin Mevsim

Bir Geçit ve Sınır Olan Makaza Yolu

Bulgar edebiyatında büyük yere sahip küçük Huhla Köyü'nden sonra edebiyat rotamız Krumovgrad'a yönelmektedir. 1930'ların sonunda, gelecekte tanınmış bir yazar ve senarist kimliği kazanacak olan Svoboda Bıçvarova (1925–2012) gençliğinde buraya sürgün edilmiştir. O yıllarda resmî edebiyat ortamının dışladığı Atanas Dalçev 1962'yi, askerliğini buradaki zırhlı birlikte yapan biricik oğlu Hristo'yu ziyarete geldiği bu kasabada karşılamıştır. Krumovitsa Nehri boyunda konumlu yerleşim hakkında, “Gördüğüm en ufacık kasabaydı bu. Otelin bulunduğu meydandan, dört yönden hangi birini tutarsan tut, iki-üç sokak sonra kırsala çıkıyordun” (Dalçev, 1984: 131), diye belirtmektedir büyük şair bir fragmanında.

Yunanistan Cumhuriyeti'yle güney sınırı boyunca Makaza sınır kontrol kapısına uzanan kestirme yol Delvino Köyü kenarından geçmektedir. 1954 yılında burada, 4–5 yaşındayken daha merkezî konumlu ve ortasından geçen tek sokağın aynı zamanda sınıra doğru devam eden yol olan Çorbaciysko'ya taşınan yağız bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Sözü edilen çocuk, yıllar sonra dizelerinde olduğu gibi denemelerinde de Dağ'ı büyük bir coşkuyla yücelten Fehim Horozov'dan (Fehim Hüseyinov, Filip Horozov) başkası değildir. Burada Dağ'dan kasıt, şairin doğup büyüdüğü Doğu Rodoplar'dır: “Eğer Dağ'ı coğrafi açıdan tarif etmeye kalkarsam, sanırım kalbini kırmış olacağım. Kalbinin sonsuzluğuna sığdırdığın bir şeyi, çoktandır bilinen çizgilerle nasıl resmedebilirsin ki... Benim ve bizim olarak gördüğüm Dağ'ı, bir insana benzetebilir miyim?” (Horozov, 1988: 14). Gerçekten de şair Dağ'ı, burada yaşayan ve patikalar açan insanlardan, daha doğrusu tütün yetiştiren, yerin yüzlerce metre altından maden çıkaran insanlardan ayrı tahayyül edemez.

Fehim'in zorlu çocukluk yıllarının yolları, iktisatçıların “yeşil altın” olarak adlandırdıkları tütün bitkisinin yetiştirildiği tarlaların sıralarıyla sadece kesişmekle kalmaz, aynı zamanda iç içe geçer. Belki tütünle olan tam da bu yazgısal bağ, onu Cebel Ziraat Teknik Okulu'nda tütün yetiştiriciliği eğitimi almaya yönlendirecekti. İşlenmesi zor bu toprakta tütün yetiştirmek ne denli büyük bir gayret ve adanmışlık gerektirir!

Tütün ekme zamanı geldiğinde, bu kil toprak öylesine sıkı ve inatçı hâle gelirdi ki çapayla ufalanamayan kesekler sıralar arasına dizilince neredeyse küçük bir çit oluşurdu. İşte biz orada yemek yedik, annelerimiz de o keseklerin arasında kardeşlerimizi emzirirdi. Sonra da nasıl bir tütün yetişirdi! Tütünün en güzeli olduğu söylenir, şimdi bile. Öyle değil mi, anne? Çalışmayı ve ilk alfabe kitaplarını hecelemeyi orada öğrendik (Horozov, 1988: 53–54).

Samimi bir itiraf niteliği taşıyan şu satırlarda ise, dünya düzeninde ayrışmanın ve karşıtlığın hüküm sürdüğü karmaşık zamanın yansıması da sezilmektedir: “Annem bu toprağa yüz binlerce kere eğildi – tütünü ekti ve hasat etti ki çocukları olan bizlerin karnı tok, sırtı pek olsun. Babam ise günümüzün huzurlu olması için onlarca gece sembolik değil, gerçek nöbet tuttu ve hâlâ da tutuyor, çünkü burası bir sınır boyudur. Sınır ise korumayı ve koruduğun şeyi inanmayı gerektirir” (Horozov, 1988: 5). Elbette, sınır yalnızca yeşil üniformalı gençler tarafından korunmaz. Yazara göre, sınır erlerinin “en sadık yardımcıları ve sınırı ebediyen bekleyenler, sınır boyunca yaşayan insanlardır” (Horozov, 1988: 81). Yazarın, dünyada iki karşıt blok arasındaki gerilimin zirveye ulaştığı yıllarda yaptığı ve kehanet niteliğindeki öngörü dikkat çekmektedir: “Herhalde, sınırların ortadan kalkacağı zamanlar da gelecek...” (Horozov, 1988: 17).

Yıllar sonra, tam da Makaza sınır karakolunda, devletleri ve insan kaderlerini bölen sınır hakkında en etkili şiirlerinden birini yazmak için ilham bulmuş, "Sınır" başlığını taşıyan bu şiir "Grili Siyahlı Kuşum" adlı şiir kitabına dâhil edilmiştir. Şair, sancağın yayın organı olan Nov Jivot gazetesinden bir grup meslektaşıyla birlikte sınır karakolunu ziyaret ettiği bir gün, sınır hattı üzerinden özgürce süzülen bir kuş görür. Grili siyahlı kuş güneydeki denizi ve zeytinlikleri görmek istemiştir. Ancak ideolojik ve askerî bloklar hâlinde bölünmüş bir dünyada, kuşa nişan alan tüfekler, tahta oyuncak tüfekler değildir:

*Her iki yandan da
iki karanlık namlu pusuda beklemektedir.
Grili siyahlı kuşum,
sınırları şairler icat etmedi (Horozov, 1994: 34–35).*

Ardında yaklaşık on şiir kitabı ve bir deneme kitabı bırakan Fehim Horozov, uzun yıllar çeşitli yerel gazetelerde gazetecilik yapmış, daha sonra Kırcaali "Kadriye Latifova" Devlet Müzikal ve Drama Tiyatrosu'nda dramaturg olarak görev almıştır. 2010'da vefat eden şairin adı, tiyatronun sahnelerinden birine verilmiştir. Edebiyat eleştirmeni ve tarihçisi Vladimir Yanev'e göre, Fehim'in şiirleri "*güneşin ve buzun yardığı kayalara benzemekte, kızgın toprakları anımsatmaktadır*" (Yanev, 2008).

Zdravko Kisyov'a Dair Birkaç Söz

Zdravko Kisyov, 1937 yılında Zavet'te doğmuş, ancak hayatının büyük bir bölümü Ruse ile yakından bağlantılıdır. 1960'ların başında bu şehirde ortaya çıkan *öfkeli genç şairler* topluluğunun önde gelen figürlerinden biri olmuştur. Kültür ve sanat alanında çalışanlar kulübünün kurucuları arasında yer almış, ayrıca 1976'da oluşturulan Ruse Yazarlar Birliği'nin ilk başkanlığını yapmıştır. Yaklaşık 20 şiir kitabına ve bir o kadar da çeviri şiir kitabına imza atmıştır. Çevirileri, ağırlıklı Polonya ve Baltık ülkelerinden şairlerden yapmıştır. Ulusal ve uluslararası birçok yüksek ödüle layık görülmüştür (Kisyov, 2023: 461).

Zdravko Kisyov'un liriğiyle ilk daha yakından ve derinlemesine tanışmam, 1982'de yayımlanan "İkametgâh" başlıklı şiir kitabıyla oldu. Dizelerde, tutturulması güç bir tevazu ve yücelik, kırılabilirlik ve kararlılık dengesi seziliyor; şairin, en sıradan gündelik olaydan hareket ederek zarif şekilde sunulan derin felsefî öngörü veya itiraf çıkarma yeteneği hayranlık uyandırıyor. Zdravko Kisyov'un daha sonraki yıllarda edebiyat dergilerindeki yayınları ve çıkardığı yeni kitaplar (özellikle de özlü sözler derlemesi niteliğindeki "Tanıklıklar", 1990), özenli şiirsel üsluba ve yenilikçi eğretilime anlayışına sahip bir şair olduğuna dair zihnimdeki izlenimi tamamlıyor ve pekiştiriyordu.

Özel mektuplaşmalarımızda şair, doğduğu Zavet'te "*ilk yedi yılını değil, ikinci yedi yılını*" geçirdiğini vurguluyordu. "*Babam, bir Zavetli olarak mükemmel Türkçe konuşuyordu, ancak ben öğrenemedim, çünkü Ruse'ye taşındım. Ama iyi Türk arkadaşlarım oldu, özellikle de ressam Fikret İslâmov ki onun hakkında yazılar yazdım, televizyon programlarında konuştum,*" diye belirtiyordu 7 Ekim 2002 tarihli mektubunda.

Farklı vesilelerle mektuplarında Zdravko Kisyov şiir anlayışını dile getiriyor, şiirin özü ve hayatımızda işgal ettiği yer hakkında anlayışını dürüstçe ve açıkça tanımlıyordu: "*Eğer kelimelere, boş sayfanın ışığından daha fazla ışık katamıyorsan, o tertemiz beyaz sayfayı kelimelerle doldurmamalısın.*" Aslında bu ahlâkî ilkeyi, bütün yaratıcılığının en temsili şiirlerinden olan "Kanon" başlıklı şiirde dile getiriyordu. Bunun için bilinçli bir çaba sarf etmese de, *ışık* imgesinin farklı varyantlar, varyasyonlar ve anlamlarda şiirlerinde sıkça yer aldığını itiraf ediyordu:

*Bir beyaz sayfa –
alacakaranlıkta masanın üzerinde
beyaz bir parıltı gibi.
Ona dokunma,
kelimelerle doldurma onu,
eğer kelimelere
katacağın ışık,
boş sayfanın ışığından
daha cılız olacaksa! (Kisyov, 2002: 5)*

Bundan dolayıdır ki başka araştırmacılar tarafından da Zdravko Kisyov'un şiirinde "ışığın hem metaforik, hem de simgesel anlamlarla yüklü bir imge olduğu; bu anlamların derin felsefi, varoluşsal ve estetik boyut ürettiği; her şeyden önce ışığın, hayatın ve insanın içindeki iyiliğin bir simgesi olduğu" (Rusev, 2002) belirtilmektedir.

Şiirlerinin biçimi ve şairaneliği konusunda ise şair, kendisi için en doğal ve uygun olanın serbest şiir olduğunu paylaşıyordu: "Bu, onun daha kolay olduğu anlamına gelmez. Düzenli ritim ve kaftiyeden arınmış hâliyle bu şiir yalnızca anlamın üzerine kuruludur. Değil mi ki bir doğa manzarası, sıradan bir hayat hadisesi veya kesiti, belirli bir ritim veya kafiye olmadan da şiirsel bir anlam içerebilir! Günümüz Avrupalı şairler, dizelerine daha fazla çağrışım ve farklı yorumlara açıklık kazandırma imkânı sağlama adına şiirlerini noktalama işaretlerinden bile arındırıyorlar." Bunu belirttiikten sonra, usta bir çevirmen olarak istikrarlılığıyla kışkırtan deneyiminden de bir şeyler ekliyordu: "Bu husus, şiirlerin çevirisini daha da zorlaştırmakta, çünkü doğru bir çözümlemeyi gerektirmektedir."

Sınır Eri Zdravko Kisyov

Zdravko Kisyov'un biyografik ve sanatsal açıdan Doğu Rodoplar'la bağlantılı olduğu gerçeği pek bilinmemektedir. Kendisi 1957–1958 yıllarında, yaklaşık bir yıl boyunca, Makaza dağ geçidinde, Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki sınır hattına birkaç kilometre mesafede bulunan Sekizinci Sınır Karakolu'nda sınır eri olarak görev yapmıştır. Coğrafi açıdan ülkenin en güney kesiminde, deniz seviyesinden yaklaşık 500 m yükseklikte yer alan bu geçit, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki devlet sınırının tam buradan geçmesi nedeniyle kapatılmıştır.

Son 15 yıldır Makaza, Avrupa Birliği ve NATO üyesi iki ülkeyi birbirine bağlayan bir sınır kontrol kapısı sıfatıyla, Ege Denizi'nin mavi sularına doğrudan erişim sağlamaktadır. Ancak bundan yarım yüzyıl önce, Soğuk Savaş'ın dondurucu rüzgârlarının estiği sırada, bu sınır yalnızca iki devleti değil, aynı zamanda askerî ve stratejik açıdan birbirine karşı ürpermiş hâldeki iki bloğu ayıran keskin bir hattı teşkil ediyordu. Bundan dolayıdır ki muhafazası fevkalade büyük önem arz eden bu sınır mümkün olan bütün araçlarla ve en sıkı şekilde korunuyordu. İşte bu sınırın muhafızlarından biri, ülkenin kuzey – güney hattının tam da en uç noktası niteliğindeki Ruse'den gelen ve birkaç yıl sonra, Bulgar şiirinin, "şiirsel bilgiyi kendini tanıma aracına dönüştüren" (İgov, 2007: 188) en özgün temsilcileri arasında yer alacak olan bedenen narin bir delikanlıydı. Doğu Rodoplar'ın güney gökyüzünün küçük parlak noktalarla bezeli gecelerinde, baykuşların ve gece kuşlarının sesleri eşliğinde tuttuğu uzun nöbetler sırasında zihninde dizeler, uyaklar ve ölçüler sıralıyor, nöbetin ardından ilhamını hemen beyaz kâğıda döküyordu.

Gece nöbetindeyken şair Rodoplar'ı; yakınlarda, üzerinden kambur bir Roma köprüsünün uzandığı bir derenin çağıldayışı ve şırıltısıyla, İshak kuşu ve alaca baykuş gibi gece kuşlarının eşit aralıklı çığlıklarıyla, rüzgârın çamların arasında farklı, meşelerin ve karaağaçların arasında ise daha farklı olan hışırdamasıyla adeta canlı bir organizma gibi hissediyordu. "Burada sadece çan seslerini dinlesen bile, ruhun dinlenir ve dertlerinden arınır," diye yazıyordu bir mektubunda. O dönemde askerler arasında kol saatleri lüks bir eşya

sayıldığından, saatin kaç olduğu, hem de yanılmadan, yıldızlara bakılarak öğreniliyordu. Böylece şair, karargâh kütüphanesindeki kitaplara gömülmeden önce, doğanın bilge kitabından ders alıyordu.

Şair, sınırdaki görevi sırasında başka bir hayat dersi daha çıkarır: *“Hayatta işaretlere, yön gösteren kılavuzlara”* duyulan ihtiyaç. Sınır devriye patikaları boyunca, belirli aralıklarla, tepe noktasında bir yığın kuru ot bulunan ve tıpkı meşaleleri andıran uzun direkler yükseliyordu. Ay ışığının olmadığı gecelerde veya kalın kar yığınları arasında patikadan sapmamak için askerler bu işaretlere, gökyüzü fonunda yükselen “meşalelere” bakarak yönlerini tayin ederler. *“Daha sonra, bütün meslekî ve manevî hayatım boyunca, tıpkı bu işaretler gibi, meslekî ve ahlâkî açıdan kendini kanıtlamış insanların canlı örneklerini önümde bulundurmaya çalıştım,”* diye yazıyordu 16 Kasım 2002 tarihli mektubunda. Sınır hattında geçirdiği zaman, her dört mevsimi, bütün güzellikleri ve zorluklarıyla hissetmesine imkân tanır.

Terhis olmadan önce, Er Zdravko Kisyov, Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki sınır boyunca uzanan ve günümüzde idarî açıdan Kirkovo Belediyesi'ne bağlı Kirkovo, Şumnatitsa ve Çakalarovo karakollarına doğru at sırtında unutulmaz bir yolculuğa çıkar. Resim yapma yeteneği olduğu için kendisine, anılan bu karakolları kalıcı süslemesi görevi tevdi edilir. Çavuşların ve onbaşlıların emirlerinden uzak, bir yerden bir yere yaptığı bu yolculuk, şairin hafızasında silinmez bir iz bırakır. Karlık'ın taşlık vadilerinde ve dik yamaçlarında inip çıkan dayanıklı atın sırtında, dağın derin fısıltılarına heyecanla kulak verir. Özel ricam üzerine, doğduğum Doğu Rodoplar hakkında yazılan en güzel tasvirlerden birine imza atmıştı. Her şeyden önce bu tasvirde, diğer Bulgar dağlarıyla yaptığı karşılaştırmalar ve her birinin kendine özgü özelliklerinin öne çıkarılması dikkat çekiyordu:

Rodoplar mistik bir dağdır. Rila ve Pirin kadar sert değildir, ne de Kocabalkan gibi destansı ve görkemli. Sanki daha dostane, yayvan ve şefkatlidir. Eğer bir şarkı mırıldanmaya başlarsan, yabani hayvanların sana doğru yaklaşacakları ve sanki bir Orpheus'muşsun misali peşine takılacakları hissine kapılırsın. Oysa öteki dağlarda sesinizi rüzgârlar yutar ve dağıtır.

İkinci yılın başında şair, askerî birliğin Çorbaciysko Köyü'ndeki karargâhına çekilir. *“Kalem oynatan biri olduğum için, birliğin kütüphanecisi yapıldım, ama yine de nöbet tutuyordum. Ortak yatakhane kalmak yerine, geceyi kütüphanenin zeminine serdiğim yatağında geçiriyor ve böylece uyumaktan çok kitap okuyordum,”* diye hatırlayacaktı yarım yüzyıl sonra.

Zdravko Kisyov'un edebiyat alanında ilk adımlarını attığı döneme denk gelen o yıllarda Haskovo'da ve Kırcaali'de çıkan gazetelerde şiirleri basılıyordu. Özellikle Kırcaali gazetesiyle ilgili hoş bir hatırasını unutmuyordu: *“Terhis olurken bir fotoğrafa ihtiyacım vardı ve bu fotoğrafı Kırcaali gazetesinin fotoğrafçısı çekti. Bugün hâlâ terhis belgemdeki o sivil üniformalı fotoğrafta, üzerimde gazetenin genel yayın yönetmeni olan Simeon Dimitrov'un ceketi vardır.”* Mektuplardan şairin, 1962'de yayımlanan ilk şiir kitabı öncesine ait bütün müsveddelerini ve basılan şiirlerini imha ettiği anlaşılıyordu. Nedeni de, bunları namı diğer “çıraklık dönemi”ne özgü çekingen karalamalar şeklinde değerlendirmesinde yatıyordu. Adı geçen gazetenin iki yıllığı incelendiğinde, Er Zdravko Kisyov'un 26.07.1957 (Yıl II, Sayı 30 (82)) ile 27.06.1958 (Yıl III, Sayı 26 (130)) tarihleri arasında 15 şiirinin okurla buluşmuş olduğu görülmektedir. Bu şiirlerin dizelerinden, Tuna kıyısından güney sınırını korumaya gelmiş bir gencin ruhsal dünyası yansımaktadır.

Sınır hattı, sınır ve sınırlılık gibi kavramlar, şairi “Monologlar” adlı ikinci kitabında yer alan aynı adlı şiirin yazılmasına ilham kaynağı olmuştur:

*Sınır sadece iki adım ötede.
Sınırdan soğuk bir rüzgâr eser.
Her askerinin omzunda, namluya sürülmüş
bir tüfeğin ağırlığı durur.*

*Ben ise başka bir sınırı düşünüyorum.
Her an geçtiğimiz o sınırı.
“Bilmek” ve “Bilmemek” arasındaki o mutlu sınırı,
yenilgiyle zafer çığlığı arasındaki sınırı.*

*Gece de, gündüz de kalplerimizde
her zaman hareketli o sınırı.
Bütün kaygılar rüzgârın nasırlaştırdığı
simalarımızda izler bırakır.*

*Bu sınır sadece iki adım ötededir.
Ama eğer hiç aşılmıyorsa,
Âdem'in kara sabanından
yüce yıldızlara hiç ulaşabilir miydik?*

*Yumuşak bir yatağa demir atma!
Dünyada bir sınır olduğuna inanma!
Zamanın otomatik tüfeği en isabetli atışı
durağan hedefe yapar.*

Görüldüğü üzere, sınır eri Zdravko Kisyov omzundaki ağır tüfekle, dondurucu rüzgârın estiği Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki sınırı korurken, içindeki şair, insan bilgisinin soyut sınırlarının farklı boyutları, tezahürleri ve anlamlarını sorgulamaktadır.

Sonuç Yerine

Bulgaristan'ın XXI. yüzyılın ilk yıllarında NATO ve Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilmesi, yaklaşık 30 km uzunluğundaki Makaza geçidi üzerinden iki ülkenin birbirine bağlanması fikrinin hayata geçirilmesini kolaylaştırdı. 2009'da başlayan yol çalışmalarının Eylül 2013 yılında tamamlanmasıyla sınır kontrol kapısı resmî olarak devreye girdi. Mesafeleri kısaltan bu yol, sınır bölgelerinin ekonomik canlanmasına ve turistik hareketliliğin iki yönde de önemli ölçüde artmasına katkı sağladı. Tam da bu satırların yazıldığı sırada, 01.01.2025 tarihinde Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Schengen bölgesine tam üyeliğinin resmîyet kazanması üzerine, Makaza artık ülkeleri ve insan kaderlerini ayıran bir sınır kontrol noktası olmaktan çıktı. Bütün bu gelişmeler, bölünme ve karşıtlıkların olmadığı, sınırların ortadan kalktığı bir dünyanın inşa edilebileceği umutlarını artırmaktadır.

Kaynakça

- Dalçev 1984:** Dalçev, At. Sıçineniya v dva toma, II, Proza. Sofia: Bilgarski pisatel.
İgov 2007: İgov, Sv., s. 188 // İçinde: Kisyov, Zdr. *Obratno vreme*. Sofia: Bilgarski pisatel.
Kisyov 2002: Kisyov, Zdr. *Kanon*. Ruse: Avangard print.
Kisyov 2023: Kisyov, Zdr. *Svetlopis*. İzbrani stihotvoreniya. Sofia: Ergo.
Hüseyn Mevsim'in Özel Arşivi.
Rusev 2002: Rusev, R. „Poetiçeskiyat kanon na Zdravko Kisyov“, *Brod*, 1, Ruse.
Horozov 1988: Horozov, F. *Dilbokata reka*. Plovdiv: Hristo G. Danov.
Horozov 1994: Horozov, F. *Sivo-çerna moya*. Sofia: Hristo Botev.
Yanev 2008: Yanev, Vl. „Sezonit na Filip Horozov“ // İçinde: *Pogledi kim bilgarskata poeziya i proza*. Varna: LiterNet.

